

אוניברסיטת בר-אילן

השפעת חשיפה לסביבה יצירתית על הפקת מטפורות חדשות

שחר היימן הלטאי

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
מהפקולטה לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשפ"ב

רמת גן

תקציר

תקציר

ליצירתיות חשיבות ברמה האישית והחברתית כאחד. ברמה האישית – "Little C (creativity)" נוגעת לפתרון בעיות אישיות ומקצועיות, וברמה החברתית – "Big C" יכולה להוביל לגילויים, פתרונות מקוריים וחדשנות בתחומים שונים (Kaufman & Beghetto, 2009). שפה פיגורטיבית הנה אחד הביטויים הרווחים ליצירתיות מילולית ושימוש במטפורות הנו המקור המשמעותי ביותר לחדשנות מילולית, על כן שדה זה משמש כר פורה לשם חקירת החשיבה היצירתית. הפקת מטפורות מצריכה יכולות ניהוליות הכוללות בחירה, עכבה והשהיית ידע, בשילוב יכולת הערכה, שימוש בזיכרון עבודה יחד עם שטף ויכולת חשיבה מסתעפת. מטפורות חדשות, כגון כאלו המופיעות בשירה הן ביטויים מטפוריים אשר השימוש בהן מרחיב ומשלב באופן מקורי וחדשני מושגים מתחומי ידע שונים. בניגוד אליהן, מטפורות שחוקות הן ביטויים מטפוריים מוכרים המאוחסנים בלקסיקון המנטלי ושנעשה בהן שימוש תדיר בשפה היומיומית.

על פי הגישה הרב-גורמית ליצירתיות, הגורמים המשפיעים על היצירתיות הנם קוגניציה (יכולות קוגניטיביות וידע), מאפיינים סביבתיים, רגשיים (מצב הרוח וסוג האפקט) וקווי אישיות. לפיכך, יצירתיות תלויה בגורמים התלויים באדם עצמו, ויחד עם זאת, גם בגורמים הקשורים לסביבה בה פועל האדם (Mastria et al., 2018). מחקרים שונים מצאו כי לרכיבי אישיות השפעה משמעותית על הפקה יצירתית, ובפרט לתכונת האופי פתיחות לחוויות חדשות. בנוסף, ישנה סבירות גבוהה יותר שהפקה יצירתית תתרחש בחשיפה לסביבה המעודדת יצירתיות. הייחודיות בגורם הסביבתי על פני מרכיבי האישיות, הנו היותו גורם חיצוני שאינו תלוי באדם עצמו.

למחקר הנוכחי שתי מטרות. ראשית, לבחון האם הפקה של מטפורות חדשות כביטוי ליצירתיות מילולית מושפעת מחשיפה לסביבה יצירתית הן מילולית (מטפורות חדשות) והן חזותית (עבודות אמנותיות). מטרתו השנייה של המחקר הנה לקבוע את תרומתם של מאפייני אישיות להפקה יצירתית עם או בלי חשיפה לסביבה מעוררת יצירתיות.

אנו משערים כי נבדקים אשר נחשפו לסביבה יצירתית (הן אמנותית והן מילולית) יפיקו יותר מטפורות חדשות לעומת קבוצת הביקורת (ללא חשיפה). להשערתנו, בהפקת מטפורות שחוקות לא ימצאו הבדלים בין הקבוצות השונות. נוסף על כך, אנו משערים כי ימצאו קשרים חיוביים בין מאפייני אישיות, ובפרט פתיחות לחוויה לבין הפקה מטפורית יצירתית. לבסוף, אנו משערים כי החשיפה לסביבה יצירתית ומאפייני האישיות ימצאו קשרים להפקה יצירתית.

132 נבדקים חולקו לשלוש קבוצות מחקר. הקבוצה הראשונה נחשפה לסביבה יצירתית מילולית (חשיפה למטפורות חדשות שהופקו במחקר קודם). הקבוצה השנייה נחשפה לסביבה יצירתית חזותית (יצירות אומנות אבסטרקטיות ופיגורטיביות). הקבוצה השלישית, קבוצת הביקורת, שבה המשתתפים לא נחשפו לסביבה כלשהי של מטפורות או יצירות אמנות.

הקבוצות השונות ענו על שני שאלוני מחקר: שאלון מאפייני אישיות The big five inventory personality (John et al., 1991), וכן שאלון הפקה יצירתית (Kasirer & Mashal, 2014) בו המשתתפים התבקשו לתאר מספר רגשות. התשובות קודדו לפי מספר המטפורות החדשות והשחוקות שהפיקו המשתתפים.

התוצאות הראו כי ישנה השפעה לחשיפה לסביבה יצירתית על הפקה של מטפורות חדשות: קבוצת הביקורת הפיקה מספר נמוך יותר של מטפורות חדשות בהשוואה לשחוקות. בהתאם למצופה, קבוצת החשיפה ליצירות אומנות הפיקה מספר רב יותר של מטפורות חדשות משחוקות. כמו כן בהתאם להשערתנו, נמצא

קשר חיובי מובהק בין מאפיין האישי "פתיחות לחוויה" לבין הפקה יצירתית. עם זאת, ניתוחי הרגרסיה הראו כי החשיפה לסביבה יצירתית תורמת להפקת מטפורות שחוקות מעבר למאפייני האישי אך ממצא זה לא התקבל עבור הפקת מטפורות חדשות. למעשה, מידת הפתיחות כאפיין אישי השפיע יותר על הפקת מטפורות חדשות מעבר לחשיפה לסביבה יצירתית.

לסיכום, תוצאות המחקר מראות שלסביבה היצירתית (ובמיוחד ליצירות אומנות) יש השפעה מיידית על הפקת מטפורות חדשות, וכי ישנו קשר בין פתיחות לחוויה לבין הפקה יצירתית. עם זאת, התוצאות מראות שגורם האישי השפיע יותר מאשר החשיפה לסביבה יצירתית, כך שככל שהמשתתפים מאופיינים במידת פתיחות גבוהה יותר, כך הם מפיקים מספר רב יותר של מטפורות חדשות.